

Dubravka Botica

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Odsjek za povijest umjetnosti

Faculty of Humanities
and Social Sciences,
Department of Art History,
University of Zagreb

Ivana Lučića 3,
Zagreb, Hrvatska

dbotica@ffzg.hr
orcid.org/0000-0001-7698-0904

Iva Barković

samostalna istraživačica
independent researcher

Prilaz Vladislava Brajkovića 1,
Zagreb, Hrvatska

ibarkovic07@gmail.com
orcid.org/0000-0001-7254-6596

Prethodno priopćenje
Preliminary communication

UDK / UDC:
272-523(497.5 Pogančec)

DOI:
10.17685/Peristil.61.7

Primljeno / Received:
24. 5. 2018.

Prihvaćeno / Accepted:
31. 8. 2018.

Još jednom „O baroknom klasicizmu u Pogančecu“

Again “On Baroque Neo-Classicism in Pogančec”

APSTRAKT

Kapelu Majke Božje Lauretanske u Pogančecu, podignutu 1780., istraživala je Anđela Horvat kao primjer baroknog klasicizma. Specifičnim tlocrtno-prostornim rješenjem broda s kupolom na slobodnostojećim stupovima te stupcima u svetištu izdvaja se iz korpusa sakralne arhitekture kontinentalne Hrvatske tog razdoblja i predstavlja sintezu različitih utjecaja. U kupoli se materijalizira marijanska kružnica, stupovi u brodu odjek su baroknog klasicizma, dok su na pročelju, kao i u opremi, prisutni elementi rokoka.

KLJUČNE RIJEČI

kasnobarokni klasicizam, rokoko, kasni barok, sakralna arhitektura, kult Majke Božje Lauretanske, marijanska ikonografija

ABSTRACT

The chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec, erected in 1780, was studied by Anđela Horvat as an example of Baroque Neo-Classicism. The specific ground plan and spatial disposition of the nave with dome supported by free-standing columns and pillars in the presbytery distinguish the chapel from other examples of ecclesiastical architecture of inland Croatia, representing a synthesis of diverse influences. The dome materializes the Marian circle, nave columns are a reflection of Baroque Neo-Classicism, while the façade and decorative elements display elements of Rococo.

KEYWORDS

late Baroque Neo-Classicism, Rococo, late Baroque, sacral architecture, cult of Our Lady of Loreto, Marian iconography

Uvod

Tekst Andele Horvat *O baroknom klasicizmu u Pogančecu*¹ objavljen 1960. godine uvodi u našu povijest umjetnosti klasicizam kao stil u sakralnoj arhitekturi, te je uz njezin tekst *O klasicizmu u Slavoniji* iz 1979.,² ključan za početke istraživanja tog razdoblja i stila. Kapela Blažene Djevice Marije Lauretanske u Pogančecu kod Vrbovca bila je, kako Andela Horvat ističe, do tada „neopažena“ u našoj povijesti umjetnosti,³ a kasnije je spominje i u pregledu *Barok u Hrvatskoj*.⁴ U kontekstu sakralne arhitekture zadnjih desetljeća 18. stoljeća i pojave klasicizma spominje je i Đurđica Cvitanović u tekstu *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja* 1994. godine,⁵ te Katarina Horvat-Levaj u pregledu *Barokna arhitektura u Hrvatskoj*, ističući da je u njoj jače prisutan klasicizam nego u ostalim crkvama razdoblja, što je zasluga naručitelja.⁶ Kapela u Pogančecu monografski nije obrađena, pa je potrebno donijeti podatke o njezinoj gradnji i opremi te naručiteljima, kao i zahvatima na obnovi u zadnjim desetljećima. Razmotrena je i specifična inačica baroknog klasicizma koja je u njoj ostvarena, a koja se bitno razlikuje od ostale arhitektonske produkcije toga vremena te primjera sakralne arhitekture istog titulara, kao i mogući utjecaji koji se odražavaju u njezinim arhitektonskim rješenjima (sl. 1).

Povijest gradnje i naručitelji⁷

Četrdesetak kilometara istočno od Zagreba, deset kilometara sjeverozapadno od grada Vrbovca, nalazi se selo Pogančec. U vrijeme gradnje kapele pripadalo je općini Hruškovica koja je tada bila dio Križevačke županije, a župi Preseka. Godine 1752. to je bilo selo od 10 kuća i 119 stanovnika.⁸ Naručitelj današnje građevine, plemeniti Antun Petričević, dio je grane obitelji Petričević od Miketince, koji su ime dobili po dobru Miketinec u okolici Križevaca. Korijeni obitelji Petričević sežu od kraja 14. stoljeća iz roda Mogorovića iz Like; grana obitelji koja se nastanila u Križevcima u 16. stoljeću bila je vlasnik posjeda Pogančec, a izumrla je početkom 19. stoljeća. Njezini istaknuti pripadnici bili su Juraj, podžupan Križevačke županije (od 1766.) i Nikola Mitronosni, opat i kanonik zagrebački (umro 1756.), koji je 1752. dao graditi prvu, drvenu, kapelu Marije Lauretanske na mjestu današnje.⁹ Zagrebački kanonik Juraj Rees (Reš), godine 1761. prvi spominje novosagrađenu drvenu kapelu sa zvonikom i sakristijom te navodi da je podignuta sredstvima Nikole Petričevića.¹⁰ Imala

je tabulat, drveni toranj sa zvonom, a u unutrašnjosti tri oltara. Također spominje bogato pozlaćen i posrebrren tabernakul glavnoga oltara posvećenog Mariji Lauretanskoj koji se sastojao od Marijine slike, minijature loretske kućice i dva anđela,¹¹ a takvo stanje navedeno je i u vizitaciji 1771. godine. Bočni oltari bili su posvećeni četrnaestorici svetih pomoćnika i sv. Roku, no u međuvremenu su dvaput mijenjali titulare.¹² Nije poznato je li kapela pretrpjela oštećenja ili bila posve srušena, no ubrzo ju je zamijenila nova zidana. Major Antun pl. Petričević daje sredstva za gradnju nove kapele kao zahvalu za sigurni povratak iz Sedmogodišnjeg rata (od 1756. do 1763. godine), a dovršena je 1780. godine (godina urezana na vratima glavnog južnog pročelja).¹³ U vrijeme gradnje crkve, između 1771. i 1795. godine, presečki župnik bio je vicearhidakon Mihovil Švigel, sin uglednog suca koji se školovao u Beču i Bologni. Kako je tijekom školovanja putovao Europom, župnik je imao priliku vidjeti druge loretske kapele,¹⁴ a prema legendi, čak je sam otišao u Loreto po model za gradnju.¹⁵ Detaljan opis dovršene kapele donosi Emerik Raffay, izaslanik Maksimilijana Vrhovca, u izvještaju kanonske vizitacije 1795. godine. Ne spominje Antuna Petričevića kao donatora, a o kapeli govori kao filijalnoj. Prema opisu, tadašnje stanje nešto se razlikuje od današnjeg. Navodi da se na južnom, glavnom pročelju, u polju iznad gređa, a ispod zabata, nalazila freska Marije Lauretanske i sunčani sat koji se više nisu primjećivali 1960. godine kada je Andela Horvat opisuje. Raffay također navodi da je krov bio prekriven crvenom šindrom, kupola je imala lanternu, a pod u unutrašnjosti bio je popločen opekom kvadratnog oblika. Prilikom posjete 1896. vizitator je ustanovio da je zbog nepovoljnog terena i klizišta na kojemu je podignuta kapela bila ruševna već 1846. godine, kada ju je zatekao bez krova, prozora, vrata i orgulja s ispućanim zidovima i raskopanim kamenim podom, patronat nije postojao, a služba se nije održavala.¹⁶ Kanonska vizitacija iz 1912. godine također potvrđuje da pokrovitelja još uvijek nema te da je 1903. obnovljena doprinosima naroda, ali još uvijek bez klupa u brodu i ormara u sakristiji.¹⁷ Između 1931. i 1935. godine obnovljen je toranj i novi pobočni oltar te postavljeno zvono iz crkve na Preseki.¹⁸ Andela Horvat u vrijeme pisanja teksta (dakle, prije 1960.) zatiče građevinu djelomično bez krova, bez lanterne i šindre koje navodi Raffay, te s crvenim, sivim i plavim pločicama,¹⁹ vidljivima i na fotografijama interijera kapele iz

1954. godine pohranjenima u fototeci Ministarstva kulture.²⁰ Vezano za titular, zanimljivo je da se u katastarskom planu općine Hruškovica iz 1859. godine te *Upisniku kućnih i zemljišnih čestica* iz 1889. godine upisuje sv. Antun kao titular dok se u *Zapisniku čestica obćine Hruškovica* iz 1912. godine ponovno spominje kapela sv. Marije Lauretanske.²¹ Zaštićena je kao spomenik kulture rješenjem Konzervatorskog zavoda u Zagrebu broj: 01-198/4-1962. od 19. studenog 1962. godine i upisana u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu pod registarskim brojem 465 te ima svojstvo kulturnog dobra.

Kapela je podignuta na povišenom terenu iznad križanja glavnih prometnica. Kako se radi o klizištu, prva oštećenja javila su se nedugo nakon dovršetka gradnje, o čemu govore navedeni podaci iz izvještaja kanonskih vizitacija. Od 1990. kontinuirano traju radovi na sanaciji oštećenja na samoj građevini i opremi. Izvedena je sanacija temelja i zidova, rekonstruirana je sakristija te obnovljeno krovšte i pročelje. Postavljeno je novo popločenje, rekonstruirano prema najstarijim snimkama. Oltari se obnavljaju, a vraćena su i obnovljena vrata.²² Izvorni inventar kapele činio je glavni oltar posvećen Mariji Lauretanskoj, sa slikom i minijaturom loretske kućice, dva pobočna oltara posvećena četrnaestorici svetih pomoćnika i sv. Roku, ormar, četiri kaleža, ciborij, dva pacifikala, zvonno te pet misnica.²³ Kasnobarokni oltari s rokoko dekoracijama doživjeli su značajne intervencije u

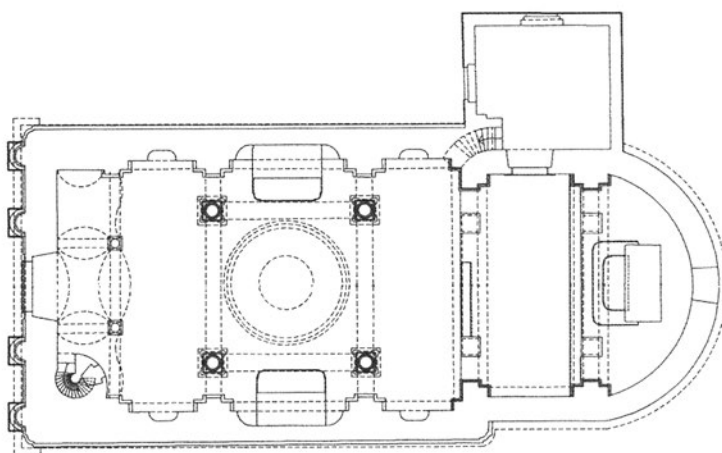

- 1 Kapela Majke Božje Lauretanske u Pogančecu (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu)

Chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec (Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb)

- 2 Tlocrt kapele Majke Božje Lauretanske u Pogančecu (snimak: Jelica Peković, Omega engineering d.o.o., 2006., Ministarstvo kulture RH, Konzervatorski odjel u Zagrebu)

Chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec, ground plan (architectural drawing: Jelica Peković, Omega engineering d.o.o., 2006, Ministry of Culture of the Republic of Croatia, Conservation Department in Zagreb)

- 3 Kapela Majke Božje Lauretanske u Pogančecu, unutrašnjost (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu)

Chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec, interior (Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb)

20. stoljeću, kada je na glavni oltar postavljen kip Blažene Djevice Marije, a slika Presvetog Srca Isusova na bočni oltar. Značajna su vrata iz vremena gradnje kapele, s kvalitetnim rokoko dekoracijama na drvenim vratnicama. Propovjedaonica je iz 19. stoljeća, a orgulje s početka 20. stoljeća. Na glavnom pročelju u bočnim nišama stajale su skulpture sv. Agate i sv. Apolonije, a na volutama kod zabata skulpture dva anđela.²⁴

O baroknom klasicizmu u Pogančecu

Naizgled nespojivi pojmovi, barok i klasicizam, u srednjoeuropskoj arhitekturi u skladnome su

suživotu obilježili jedno od najintenzivnijih razdoblja graditeljske djelatnosti. Kako je rečeno u uvodu, sam pojam klasicizam, odnosno barokni klasicizam, u povijest umjetnosti kontinentalne Hrvatske, kao i podjelu na rani ili barokni klasicizam, klasicizam te kasni ili romantičarski klasicizam, uvodi Andela Horvat u spomenutim tekstovima. O istraživanju problematike klasicizma u Hrvatskoj održan je 2015. znanstveni skup i objavljen zbornik s priložima sa skupa.²⁵ Pojam klasicizma u našoj sakralnoj arhitekturi u tim je prigodama iscrpno obrađen, stoga ćemo ovdje samo istaknuti neke specifičnosti. Klasicizam se

- 4 Kapela Majke Božje Lauretanske u Pogančecu, kupola broda (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu)

Chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec, nave dome (Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb)

- 5 Kapela Majke Božje Lauretanske u Pogančecu, stupovi nosači kupole (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu)

Chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec, columns supporting the dome (Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb)

u srednjoj Europi javlja prije svega kao jačanje klasicizirajuće tendencije koja je stalno bila prisutna u baroku, a ne kao revolucionarni prekid s baroknom tradicijom.²⁶ U crkvama koje zadržavaju kasnobarokna tlocrtno-prostorna rješenja nešto suzdržanije prostorne slike, primjenjuju se izdvojeni klasicistički odnosno klasicizirajući elementi dekoracija i arhitektonske plastike. Usljed povoljnih specifičnih okolnosti reformi i osnivanja novih župa u zadnjim desetljećima 18. stoljeća, u tom stilu podižu se brojne župne crkve, posebno u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, napose u okolici Zagreba.²⁷ Kao ogledni primjer spajanja baroka i

klasicizma može poslužiti župna crkva sv. Helene u Zaboku: građena 1782. godine u pojednostavljenom tlocrtnom rješenju kasnobaroknog četverolistu, u drugoj fazi od 1827. godine izvode se klasicizirajuće dekoracije, posebno portala. Tlocrtno-prostorno rješenje kapele u Pogančecu razlikuje se od takvih ustaljenih onovremenih rješenja, pa Anđela Horvat ističe: „Prva impresija tog prostora iznenađuje: pred nama se ne otvara uobičajen pogled na unutrašnjost seoske crkve kakve se grade u doba utilitarističkog jofezinizma. Radi se o ambicioznijoj arhitekturi kod koje u unutrašnjosti imaju važnu ulogu

6 Kapela Majke Božje Lauretanske u Pogančecu, vrata sakristije (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu)

Chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec, sacristy door (Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb)

naročito raspoređeni stupovi“.²⁸ Tu „osebnu tlocrtnu dispoziciju“²⁹ prije svega određuju nosači, pa autorica ističe slobodnostojeće stupove koji nose kupolu u brodu kao ključnu karakteristiku specifičnog tlocrtno-prostornog oblikovanja. Stup tako ima aktivnu ulogu, a ne zid (sl. 2). Nadalje, specifično rješenje prisutno je i u svetištu, neznatno užem od broda – u prvom dijelu četiri stupca nose kupolasti svod, a straga je zaključak. Izostavljen je mekani prostorni prijelaz broda u svetište, odnosno barokni svodeni slavluk koji se redovito primjenjuje u sakralnoj arhitekturi tog razdoblja, preuzet iz zrelog baroka. Trijumfalni luk ovdje se zaista javlja doslovno, slijedi kompozicijsko rješenje antičkog uzora, stupci koji nose svod svetišta izmaknuti su od zida te uokviruju središnji lučno zaključen prolaz, flankiran užim bočnim prolazima, također lučno zaključenim. Ni samo svetište ne slijedi uobičajeno rješenje razdoblja – centralni travej

sa stiješnjem zaključkom – nego je polukružno zaključeno. Prostornom slikom unutrašnjosti tako dominiraju stupovi broda na koje se u gotovo istoj liniji nadovezuju nosači u svetištu, tvoreći perspektivno naglašenu središnju prostornu os, koju čine dvije centralizirane jedinice (u brodu i svetištu) naglašene kupolom odnosno kupolastim svodom. Ta slika bitno se razlikuje od nizanja plitkih čeških kapa, koje prevladavaju kao način svodenja u crkvama tog razdoblja, kao u spomenutoj crkvi u Zaboku. Središnji travej broda dodatno je naglašen i oblikovanjem nosača. U svijetlom prostoru ističu se tijela stupova oker boje, koja na trećini visine imaju naglašenu profilaciju. Središnji dio broda dodatno naglašavaju i plitka udubljena u bočnim zidovima sa zaobljenim rubom, uokvirena stupnjevanim pilastrima (sl. 3). Poseban učinak imala je kupola na stupovima, koja je, kako saznajemo iz arhivskih podataka, izvorno imala lanternu (sl. 4).³⁰ Istaknuta lanterna nad kupolom vjerojatno je bila srodna svodenju i vanjskom oblikovanju svetišta crkve Blažene Djevice Marije na Dolcu u Zagrebu.³¹ U sakralnoj arhitekturi te regije kupola s lanternom javlja se na nekoliko primjera, u kapeli sv. Marije Koruške kod Križevaca (1725.) koju podižu pavlini, te u kapeli sv. Franje Ksaverskog u Dropkovcu (1769.–1770.). No, u tim primjerima kupola je dio bitno drugačijeg tlocrtno-prostornog rješenja, u prvom primjeru podignuta je nad križištem centraliziranog trolisnog svetišta, a u drugome nad brodom kružnog tlocrta.

U kapeli u Pogančecu stupovi koji nose kupolu približavaju se zidovima broda, dakle, nema učinka trobrodnosti prostora, kako ističe Anđela Horvat u spomenutom tekstu (sl. 5). Njihova je funkcija u naglašavanju središnjeg prostora i istovremeno u naznačavanju granica pojedinih prostornih dijelova. Takav osamljeni primjer prostornog oblikovanja u našoj arhitekturi pokazuje sličnosti s rimskom crkvom Santa Maria in Campitelli Carla Rainaldija, građenom 1663.–1667. U crkvi koja je jedan od najboljih primjera snažne klasicizirajuće struje visokobarokne arhitekture Rima, upravo se stupovima koji se približavaju, ali ne spajaju sa zidom, ostvaruju prostorne granice.³²

Pročeljem kapele u Pogančecu dominiraju četiri polustupa naglašanih tijela, koji nose bogato grede nad kojim je zona atike i zabatnog polja u središnjoj osi s volutnim zaključcima sa strana. Na središnjoj osi nastavlja se i zvonik nad pročeljem,

- 7 Kapela Majke Božje Lauretanske u Pogančecu, arhitektonska artikulacija pročelja (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu)

Chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec, architectural articulation of the façade (Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb)

s polukružno zaključenim otvorima za zvona uokvirenim pilastrima i vitkom lukovicom. Na nedavno obnovljenom pročelju bijele boje ističu se kapiteli i profilacije te visoke baze od sivkastog odnosno oker kamena. Prilikom istražnih radova nađeni su slojevi ostataka boje oker i ružičastog tona, tako da je pročelje bilo bitno bogatijeg kolorita nego je to danas.³³ To je bilo naglašeno i kipovima koji su još na restauraciji. Na kompozitnim kapitelima polustupova pročelja te na stupovima koji nose povijenu ogradu pjevališta nalaze se stilizirane vitice *rocaillea*, koji se nalazi i na bočnim oltarima. Bogata arhitektonska artikulacija, istaknute profilacije, sklad kolorističkog rješenja pročelja sa skulpturama, rokoko dekoracije na vratnicama na kojima je i godina gradnje, 1780., te Kristov i Marijin monogram na oltarima govore nam o kvalitetnom projektu te o školovanim graditeljima koji su bili angažirani u Pogančecu.

Crkve i kapele posvećene Blaženoj Djevici Mariji Lauretanskoj u Hrvatskoj

Kapelu u Pogančecu potrebno je razmotriti i u kontekstu crkava istog titulara. Čašćenje Blažene Djevice Marije Lauretanske ili češće Majke Božje Loretske proširilo se Europom od 14. stoljeća. Prema legendi, kućicu u kojoj je rođena Bogorodica iz Nazareta anđeli su prenijeli 1294. u Loreto, nakon što je boravila i na Trsatu pune tri godine. Čašćenje kućice u Loretu kao mjesta gdje se rodila i živjela Bogorodica potvrdio je papa Siksto V. 1586. godine.³⁴ Crkva u Loretu građena je od 1469. do 1578. i spoj je stilskih elemenata kasne gotike i renesanse, u kojemu se odražava utjecaj firentinske katedrale i Brunelleschijeve kupole.³⁵ Kuća je opasana mramornim hramom koji izvode Bramanteovi nasljednici.

Loretski kult širi se srednjom Europom nakon podizanja kapele Majke Božje Loretske u Pragu³⁶ kao znak pobjede katolika na Bijelom polju 1620.

8 Kapela Majke Božje Lauretanske u Pogančecu, kapitel stupa pjevališta (Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet u Zagrebu)

Chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec, choir loft column capital (Department of Archaeology, Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb)

godine, a u Hrvatskoj javlja se već u 15. stoljeću kada Trsat postaje marijansko hodočasničko svetište. Kult su razvijali franjevački, isusovački i pavlinski redovi, a od sredine 18. stoljeća njemu se posvećuju i župne crkve.³⁷ Čašćenje Majke Božje Loretske najčešće se odvijalo u kapelama koje su prigrađene već postojećim crkvama ili kao zasebni objekti. Tlocrt Svete kuće kao model za izgradnju kapela preuziman je preko grafičkih predložaka.³⁸ Karakteristični su elementi loretskih kapela bačvasti svod s okulusom iznad profiliranog vijenca, popločan pod s romboidnim uzorkom, izdignut svetišni dio, cigleni ili kameni zid, uzidana drvena greda, ostaci zidnih slika, S. Armario,³⁹ oltarni stol s rešetkastom pregradom, tamni kip Marije Loretske u lučno zaključenoj niši, S. Camino,⁴⁰ križ sv. Luke na zidu nasuprot oltaru, dvojna vrata za vjernike, vrata prema svetištu iza pregrade te iluzionističko slikarstvo.⁴¹

Uz najznačajnije svetište na Trsatu, koje je u više navrata proširivano i dograđivano,⁴² podignuto je nekoliko kapela Marije Loretske u kontinentalnoj Hrvatskoj. Tako u Varaždinu u isusovačkoj crkvi Uznesenja Marijina 1656. kapelu grade grof Ivan IV. Drašković i grofica Marija Magdalena Drašković,⁴³ a u nekadašnjem vrtu kapucinskog samostana sredinom 19. stoljeća podignuta je kapela koja vjerno slijedi loretski uzor.⁴⁴ U župnoj crkvi sv. Trojstva u Karlovcu general Auersperg podiže nakon 1660. kapelu po uzoru na kućicu u Loretu. Uništena je u požaru 1692., a obnovljena 1956. godine.⁴⁵ Lauretanska kapela podignuta je 1664. uz južnu stranu crkve sv. Katarine u Zagrebu doprinosima Helene Ručić (rođene Patačić), a dimenzijama i unutrašnjim rasporedom odgovarala je modelu loretske kuće. Stradala je u velikom požaru 1674., a 1729. godine naručen je mramorni oltar koji radi Francesco Robba te popločenje kapele.⁴⁶ Srušena je oko 1880. godine, a danas je od nje preostao samo kip Crne Bogorodice.⁴⁷ Nestale su loretske kapele u leopoglavskoj crkvi (podignuta 1692.), franjevačkoj crkvi u Koprivnici (podignuta 1696.), te u isusovačkoj crkvi u Požegi.⁴⁸ U franjevačkoj crkvi Marijinog uznesenja u Samoboru nalazi se loretska kapela, danas sačuvana u obnovljenom obliku iz 1914.⁴⁹ Današnja mrtvačnica na groblju u Stupniku pored Zagreba iz 1747. bila je posvećena Majci Božjoj Loretskoj, što potvrđuje zavjetna slika s prikazom slijepca koji se moli Loretskoj Mariji, a nalazi se u župnom uredu.⁵⁰ Najstariji dio jednobrodne crkvice jest polukružno zaključeno svetište koje je dimenzijama niže i uže od lađe te je

nadsvođeno križnim svodovima, a potječe iz 1745. godine.⁵¹ Nekad je postojala loretska kapela u franjevačkoj crkvi u Čakovcu iz 1750. koja je kasnije pretvorena u kapelu sv. Križa, od koje je sačuvan drveni kip Bogorodice u zvonolikom plaštu.⁵² Jedna od rijetkih samostalnih zdanja bila je loretska kapela u selu Sv. Juraj na Bregu u blizini Čakovca koju je 1750. podigao u blizini župne crkve župnik Ivan Mihanović kako bi slika Majke Božje Loretske imala svoj prostor za čašćenje. Zidana kapela s tornjem slijedila je oblik Svete kuće, a osim slike, u njoj se nalazio i drveni kip Marije. Na mjestu trošne kapele podignuta je nova zidana oko 1774. godine, ubrzo proglašena župnom crkvom, te je oko crkve podignut cinktor.⁵³ Crkva se u 19. stoljeću ponovno vraća pod patronat sv. Jurja, no u njoj se i dalje na glavnom oltaru nalazi zavjetni lik Majke Božje.

O stilskom rješenju crkve u Pogančecu

Kako je razvidno iz pregleda crkava i kapela posvećenih Majci Božjoj Loretskoj, s tim titularom podižu se manje, tlocrtno jednostavne kapele. U kapeli u Pogančecu može se u svetištu koje je gotovo jednake širine kao i brod, prepoznati odjek ideje takvog tlocrtno-prostornog rješenja. No kapela u Pogančecu svojim specifičnim prostornim rješenjem i svođenjem kao i stilskom inačicom kasnobaroknog klasicizma u kojem je građena, zauzima posebno mjesto u oba razmatrana konteksta. Uz utjecaj naručitelja koji se spominjao u literaturi,⁵⁴ zanimljiva je i ranije spomenuta predaja da je sam župnik otišao u Loreto i donio model gradnje kapele. Naravno, ne preuzima monumentalnu baziliku kao uzor, ali titular jest ključ u kojem možemo razmotriti njezino rješenje. Kupola u brodu s vidljivom lanternom nije primarno stilski uvjetovana, nego, prije svega, odražava i materijalizira marijansku kružnicu, jedan od najrasprostranjenijih simbola Blažene Djevice Marije, posebno u arhitekturi. Duga je tradicija centralnih crkava koje su posvećene Bogorodici, a često se taj kult odražava upravo u oblicima svođenja, kupoli i lanterni.⁵⁵ Uz spomenuto svetište crkve na Dolcu ili crkve Majke Božje Koruške, srodni je primjer i vukovinska crkva.⁵⁶ U specifično ostvarenoj centralnosti unutar longitudinalnog prostora, izdvojenog poput baldahina s kupolom u brodu kapele u Pogančecu, naslućuje se tako ideja kupole iz Loreta. Zanimljiva podudarnost s Loretom, odnosno hramom oko kuće Blažene Djevice Marije, možda se može naći i u oblikovanju stupova u

Pogančecu s prstenastom profilacijom koja odvaja donju trećinu stupa jer je u Loretu gušćim kanelirama odvojena donja trećina pilastra. Prostorno pak rješenje sa stupovima koji ocrtavaju prostorne dijelove i smješteni su pred zidom, s nosačima u svetištu i trijumfalnim lukom od tri dijela, zasigurno potječu iz strane sredine, koja je recipirala rainaldijevsku inačicu klasicizma u sakralnoj arhitekturi baroka.

Potrebno je, dakle, donekle revidirati sliku o baroknom klasicizmu u Pogančecu. Naime, specifično prostorno rješenje unutrašnjosti, kojim se slobodnostojećim stupovima koji nose kupolu uvodi nova tema u našu arhitekturu i njime postižu nove prostorne slike, koje se bitno razlikuju od produkcije vremena, zasigurno možemo interpretirati kao odraz klasicizirajućih tendencija u baroknoj arhitekturi. No, sama centralnost baldahinskog središnjeg polja, a posebno kupola s lanternom, uvjetovane su prije svega titularom, a ne stilskim rješenjima. Uz to, prisutni su i brojni elementi baroknog oblikovanja, poput zaobljenih udubljenja u zidovima, segmentnih nadvoja vrata, jastučasto naglašenih tijela oltara. Nadalje, u recentnoj obnovi u kojoj su zidovi, pročelje i arhitektonska artikulacija obojeni bijelom bojom,⁵⁷ a blijedom oker bojom samo se izdvajaju stupovi kupole te kapiteli i profilacije na pročelju, pojačan je utisak klasicističkog oblikovanja. Izvorno stanje imalo je više obilježja baroka, s ružičastim ili oker obojenim polustupovima pročelja kao i okviru u unutrašnjosti, freskom te povijenim linijama bočnih dijelova i kipovima na pročelju, a posebno s vidljivom lanternom kupole,⁵⁸ te kvalitetnim rokoko dekoracijama na vratnicama (sl. 6, 7, 8). Ostaje otvoreno pitanje jesu li župnik, naručitelj ili graditelj zaslužni za ovo rješenje uvjetovano titularom uklopljenim u kvalitetan projekt koji spaja kasnobarokne i suzdržane klasicizirajuće tendencije s elementima rokoka i, zapravo, pokazuje presjek širokog raspona pluralističkih arhitektonskih ideja zadnjih desetljeća 18. stoljeća. Nažalost, izvorni izgled kapele nepovratno je nestao uništenjem izvorne lanterne koja je i u vanjskome izgledu nagoviještala marijansku simboliku ostvarenu kupolom na stupovima u brodu.

BILJEŠKE

- 1 ANĐELA HORVAT, *O baroknom klasicizmu u Pogančecu*, Bulletin Odjela VII. za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 8, 2/3 (1960.), 114-125.
- 2 ANĐELA HORVAT, *O klasicizmu u Slavoniji*, Osječki zbornik, 17 (1979.), 289-330.
- 3 ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 114.
- 4 ANĐELA HORVAT, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: ANĐELA HORVAT, RADMILA MATEJČIĆ, KRUNO PRIJATELJ, *Barok u Hrvatskoj*, Sveučilišna naklada Liber et al., Zagreb, 1982., 61-62.
- 5 ĐURĐICA CVITANOVIĆ, *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja*, u: Sveti trag: devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije: 1094-1994, katalog izložbe, 10. 9. - 31. 12. 1994., Zagrebačka nadbiskupija; Institut za povijest umjetnosti; Muzejsko-galerijski centar, Zagreb, 1994., 233-270.
- 6 KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Ljevak, Zagreb, 2015., 312.
- 7 Ovaj dio rada te pregled lauretanskih kapela i crkava u Hrvatskoj temelji se na diplomskom radu Ive Barković, *Kapela svete Marije Lauretanske u Pogančecu u kontekstu sakralne arhitekture kraja 18. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, izrađenom pod mentorstvom dr. sc. Dubravke Botica, izv. prof. na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i obranjenom 16. lipnja 2017.
- 8 ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 118.
- 9 ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 118-119.
- 10 Protokol kanonske vizitacije 1761.: „De capella Lauretana B. V. Mariae. Est haec Sumpibus Illi olim Nicolai Pede Nova erecta, lignea, quid ita tamen affabre facta, et linita ut murata esse videatur. Turrim habet ligneo ... Sacristia lignea.“ ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 122, bilj. 9.
- 11 Protokol kanonske vizitacije 1761.: „In ea Altaria numerato Tria. Majus B. V. M. Lauretana, tabernacul. altare ligneum arcularii elegantis laboris, plus auro et argento, quam coloribus exornatum, ejus fundamentum est muratum, super quo e primo tabernac., per modum Domumculae Lauretanae domum praesentatis a 2bus angelis Sustentat. aliis duobus angelis luminaria tenend. stipat.“ ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 122, bilj. 12.
- 12 U kanonskoj vizitaciji iz 1840. spominju se sv. Josip i sv. Barbara, a danas su posvećeni Srcu Isusovom i sv. Iliji (sv. Pavlu?). U inventaru se još spominju ormar na dva kata, četiri kaleža, ciborij, dva pacifkala, zvono te pet misnica. ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 123, bilj. 12.
- 13 Protokol kanonske vizitacije 1771.: „Ius Patronatus habet Nobilis familia Petrichevich De Miketinecz.“ ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 123, bilj. 14.
- 14 Protokol kanonske vizitacije 1795.: „Michael Svagell Parochus resignans filius Steph. Svagell I. Cottus Crisiens. Judicum ex Nobili Catharina Habianecz progenitus natus Anno 1746 Die 25 7br Humaniores Scholas à Sintaxi inclusive absolvit in seminario Philosophiam Viennae Theologiam Bononiae ... Parochum a 12 May 1771. Instalatus Anno eodem die 22 7br Sacerdos 1769 mense Septembri.“ ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 125, bilj. 20.
- 15 Ante CRNICA, *Hrvati i Marija: nacrt djela Gospina Hrvatska*, Bogoslovna biblioteka, Zagreb, 1953., 45.
- 16 Protokol kanonske vizitacije 1896.: „Dok je kapela u dobrom stanju obstojala, uzdržavala se je milostinjom naroda. Patrona neima. Ista je bez krova, bez obloka bez vrata, bez orgulja, razpucana, a tarac razrovan, oltari i sve opustošeno već od god. 1846. Kapelica je u razvaljenom stanju, pak se neobavlja nikakva pobožnost niti služba. Kapela ima 994 f 34 n bez kamata od više godina, koji se glavnici pridodaju.“ ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 125, bilj. 22.
- 17 Protokol kanonske vizitacije 1912.: „Kapela patrona nema. Izvana i iznutra ponovljena ... Nema klupe, a u sakristiji nema ormara. Kapela je iznutra vrlo prostrana, veća od župne crkve, a po mnijenju mnogih jedna od najljepših crkva u ovoj diecezi.“ ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 125, bilj. 23.
- 18 Podaci iz Spomenice župe Preseka, pohranjeni u dokumentaciji Ministarstva kulture, Konzervatorskog odjela u Zagrebu.
- 19 ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 122.
- 20 Foto-dokumentacija Ministarstva kulture, Zbirka fotografske dokumentacije, snimio Vladimir Bradač, 1954.; inv. br. 15428; neg. II-2854.
- 21 Hrvatski državni arhiv, Zagreb, HR-HDA-1421, *Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju*, 1. Hrvatska i Slavonija, 2. Bjelovarsko-križevačka županija, 97. K.o. Hruškovića. Iz ovih se podataka može zaključiti da je kapela u nekom razdoblju između 1840. i 1896. imala titular sv. Antuna.
- 22 Dokumentacija u Ministarstvu kulture RH, Konzervatorski odjel u Zagrebu za područje Zagrebačke županije. Zahvaljujemo kolegici dr. sc. Martini Pavković na pomoći u istraživanju dokumentacije o crkvi.
- 23 ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 123.
- 24 MARKO GRBELJA, *Izvjestje o izvršenim istražnim restauratorsko-konzervatorskim radovima na pokretnom inventaru u crkvi sv. Marije Lauretanske u Pogančecu iz 18. stoljeća*, TORZO restauriranje umjetnina, Zagreb, 2007.
- 25 Za temu sakralne arhitekture tog razdoblja posebno treba istaknuti tekstove: MILAN PELC, *Periodizacija hrvatske povijesti umjetnosti i klasicizam*, u: Klasicizam u Hrvatskoj, Zbornik radova znanstvenog skupa, (ur.) Irena Kraševac, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2016., 11-22, i DUBRAVKA BOTICA, *Klasicizam i barokni klasicizam u sakralnoj arhitekturi sjeverozapadne Hrvatske*, u: Klasicizam u Hrvatskoj, Zbornik radova znanstvenog skupa, (ur.) Irena Kraševac, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2016., 53-68.
- 26 DUBRAVKA BOTICA (bilj. 25), 54-56.
- 27 DUBRAVKA BOTICA (bilj. 25), 58 i d.
- 28 ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 114.
- 29 ANĐELA HORVAT (bilj. 4), 61.
- 30 Protokol kanonske vizitacije 1795.: „in medio copula cum lanterna supra quatuor Columnas lapideas cum suis desuper capitelis operis statuarii.“ ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 123, bilj. 15.
- 31 Crkva je barokizirana 1736. Do 1742. obnovljeno je svetište, dograđen zvonik te oblikovan trobrodni brod. Tlocrt u KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 6), 215. U kontekstu marijanskih crkava s kupolom i lanternom uz crkvu na Dolcu, koja se u literaturi nije razmatrala u tom kontekstu, treba spomenuti i crkve u Vukovini i Kupincu. Više u DUBRAVKA BOTICA, *Recepcija Panteona u arhitekturi baroknog razdoblja. S. Maria Rotonda kao uzor za marijanske crkve u srednjoj Europi*, u: *Metamorfoze mita. Mitologija u umjetnosti od srednjeg vijeka do moderne*. Zbornik radova znanstvenog skupa Dani Cvita Fiskovića održanog 2010. godine, (ur.) Dino Milinović, Joško Belamarić, FF-press, Zagreb, 2012., 105-118.
- 32 Rudolf Wittkower naglašava ulogu bogato dekoriranih slobodnostojećih stupova u toj crkvi, koji stoje ispred kapela, uokviruju trijumfalni luk te naglašavaju centralni oblik svetišta, te postavljeni ispred zida nose kupolu. RUDOLF WITTKOWER, *Art and architecture in Italy 1600-1750*, Yale University Press, Peguin, (5. izdanje) 1982., 281-282. Norberg-Schulz pak naglašava ulogu stupa kao simbola vjere, a ne strukturalnog elementa jer crkva je podignuta kao zavjetna nakon epidemije kuge i u njoj se častila čudotvorna Bogorodica, usp. CHARLES NORBERG-SCHULZ,

- Baroque Architecture*, Electa, Milano; Rizzoli, New York, 1986., 90. Wittkower ističe utjecaj Rainaldijeve arhitekture u sjevernoj Italiji (nav. dj., 282), primjerice, u crkvi sv. Roka u Torinu Francesca Lanfranchija, započete 1667., u kojoj slobodnostojeći stup pred zidom nosi kupolasti svod centralnog svetišta. Zanimljivo, bogati kompozitni kapiteli istaknutih su voluta, a tijela stupova i pilastara kanelirana su u donjoj trećini (kao i u crkvi Santa Maria in Campitelli), te profilacijom odijeljeni od gornjeg dijela, što prepoznajemo i u crkvi u Pogančecu.
- 33 U istražnim radovima koji su provedeni 2007. nađeni su ostaci boja (dokumentacija Ministarstva kulture RH, Konzervatorskog odjela u Zagrebu). Ostaci sive i ružičaste boje vidljivi su i na okviru vrata sakristije kao i na sivim bazama stupova kupole.
- 34 LUJO MARGETIĆ, *Loreto i Trsat*, Croatica Christiana periodica, 49 (2002.), 79.
- 35 Iznad Svete kuće u oktogonalmom križištu nalazi se kupola čiji tambur i vijenac 1499. godine započinje Giuliano da Maiano, a završava Giuliano da Sangallo. Glavno pročelje do donjeg vijenca realizira Giovanni Boccacini 1571. godine. Gradnju nastavlja arhitekt Giovanni Battista Ghioldi, a pročelje u potpunosti završava Lattanzio Ventura 1587. godine za vrijeme pape Siksta V. Vidi CHRISTOPH LUITPOLD FROMMEL, *The architecture of the Italian Renaissance*, Thames & Hudson, London, 2007., 54, 111-112.
- 36 Repliku kuće podignuo je Giovanni Battista Orsi između 3. lipnja 1626. kad je postavljen kamen temeljac i 25. lipnja 1631. godine kada ju je praški nadbiskup posvetio, a crkvu i pročelje u prvim desetljećima 18. stoljeća izvodi Kilián Ignác Dientzenhofer.
- 37 LELJA DOBRONIĆ, *Štovanje Majke Božje Loretske u Hrvatskoj*, Dometi, 24, 1-3 (1991.), 129.
- 38 Najčešće korišten predložak potjecao je iz vremena između 1503. i 1549. godine. IVANA PRIJATELJ-PAVIČIĆ, *Loretske teme: novi podaci o štovanju loretske Bogorodice u likovnim umjetnostima na području „Ilirika“*, Vitagraf, Rijeka, 1994., 67.
- 39 Mala lučno zaključena niša na desnom zidu.
- 40 Mala niša ispod niše s Marijinim kipom.
- 41 DANKO ŠOUREK, *Loretska (Lauretanska) kapela uz crkvu Uznesenja bl. Djevice Marije u Varaždinu*, u: 800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina: 1209.-2009. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine u Varaždinu, (ur.) Miroslav Šicel, Slobodan Kaštela, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad, Grad Varaždin, Varaždinska županija, Varaždin, 2009., 697.
- 42 Jednobrodnoj crkvi prigraduju se kapele, koje se u baroknoj obnovi u 17. stoljeću spajaju u bočni brod. Svetište oblikovanjem slijedi rješenja lauretanskih kapela. U 19. stoljeću oblikovano je pročelje.
- 43 DANKO ŠOUREK (bilj. 41), 687.
- 44 DANKO ŠOUREK (bilj. 41), 701-702.
- 45 LELJA DOBRONIĆ (bilj. 37), 124.
- 46 MIROSLAV VANINO, *Isusovci i hrvatski narod*, I., Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1969., 482-483.
- 47 LELJA DOBRONIĆ (bilj. 37), 124.
- 48 LELJA DOBRONIĆ (bilj. 37), 124.
- 49 LELJA DOBRONIĆ (bilj. 37), 124.
- 50 LELJA DOBRONIĆ (bilj. 37), 124-129.
- 51 Registar kulturnih dobara. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. URL: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212> (22. 4. 2017.).
- 52 LELJA DOBRONIĆ (bilj. 37), 124-129.
- 53 U longitudinalnoj crkvi trotravejni brod i dvotravejno svetište svodeni su križno-bačvastim svodom. Crkva i inventar temeljito su obnovljeni nakon urušavanja u lipnju 2008. godine. Iscrpno o arhitekturi crkve i cinktora, koja se dinamičnim pročeljem dovodi u vezu sa štajerskim graditeljima, vidi PETAR PUHMAJER, ANA ŠKEVIN MIKULANDRA, *Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja*, Peristil, 57 (2014.), 65-80. O oltaru i čašćenju Majke Božje Loretske u Lopatincu vidi ANĐELKO PEDIŠIĆ, *Loretski kult u Lopatincu i povijest njegovih oblikovnih koncepcija - problemi konzervatorsko-restauratorske interpretacije*, Portal, 6 (2015.), 127-148.
- 54 ANĐELA HORVAT (bilj. 1); KATARINA HORVAT-LEVAJ (bilj. 6), 312.
- 55 Ključni tekst za ovu tematiku STAALE SINDING-LARSEN, *Some functional and iconographical aspects of the centralized church in the Italian Renaissance*, Acta ad archaeologiam et atrium historiam pertinentia. Institutum Romanum Norvegiae, Universitas Osloensis, 2 (1965.), 203-252; o problematici i literaturi vidi DUBRAVKA BOTICA (bilj. 31).
- 56 Ranije se crkvu u Vukovini tumačilo kao primjer klasicizma, no kupola s lanternom prije svega je odraz tradicije marijanske kupole, usp. DUBRAVKA BOTICA (bilj. 31), 112-113.
- 57 Na crno-bijeloj snimci pročelja crkve koju objavljuje ANĐELA HORVAT (bilj. 1), 115, vidljiva je tamnija boja polustupova pročelja. Već na snimci iz 1976. u fototeci Ministarstva kulture RH, Konzervatorskog odjela u Zagrebu (neg. 25028-II), polustupovi i pročelje bijele su boje. Kako u recentnim istraživanjima nije bilo dovoljno podataka o izvornom obojanju polustupova na pročelju, jer su nađeni manji ostaci oker i ružičaste boje, odlučeno je da se pročelje izvede u bijeloj boji.
- 58 Lanterna je još u 19. stoljeću oštećena i uklonjena. Na najstarijim sačuvanim arhitektonskim snimkama iz 1913., pohranjenim u Ministarstvu kulture RH, Konzervatorski odjel za Zagrebačku županiju, kupola je unutar krovšta, bez lanterne.

REFERENCES

- DUBRAVKA BOTICA, *Recepcija Panteona u arhitekturi baroknog razdoblja. S. Maria Rotonda kao uzor za marijanske crkve u srednjoj Europi*, in: *Metamorfoze mita. Mitologija u umjetnosti od srednjeg vijeka do moderne*. Zbornik radova znanstvenog skupa Dani Cvita Fiskovića održanog 2010. godine, (eds.) Dino Milinović, Joško Belamarić, FF–press, Zagreb, 2012, 105–118.
- DUBRAVKA BOTICA, *Klasicizam i barokni klasicizam u sakralnoj arhitekturi sjeverozapadne Hrvatske*, in: *Klasicizam u Hrvatskoj*, Zbornik radova znanstvenog skupa, (ed.) Irena Kraševac, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2016, 53–68.
- ANTE CRNICA, *Hrvati i Marija : nacrt djela Gospina Hrvatska*, Bogoslovna biblioteka, Zagreb, 1953.
- ĐURDICA CVITANOVIĆ, *Sakralna arhitektura baroknog i klasicističkog razdoblja*. in: *Sveti trag: devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije: 1094–1994*, exhibition catalogue, Zagrebačka nadbiskupija; Institut za povijest umjetnosti; Muzejsko–galerijski centar, Zagreb, 1994., 233–270.
- LELJA DOBRONIĆ, *Štovanje Majke Božje Loretske u Hrvatskoj*, *Dometi*, 24, 1–3 (1991), 122–132.
- CHRISTOPH LUITPOLD FROMMEL, *The architecture of the Italian Renaissance*, Thames & Hudson, London, 2007.
- MARKO GRBELJA, *Izvršće o izvršenim istražnim restauratorsko–konzervatorskim radovima na pokretnom inventaru u crkvi sv. Marije Lauretanske u Pogančecu iz 18. stoljeća*, TORZO restauriranje umjetnina, Zagreb, 2007.
- ANDELA HORVAT, *O baroknom klasicizmu u Pogančecu*, *Bulletin Odjela VII. za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 8, 2/3 (1960), 114–125.
- ANDELA HORVAT, *O klasicizmu u Slavoniji*, *Osječki zbornik*, 17 (1979), 289–330.
- ANDELA HORVAT, *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj*, in: *Andela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, Barok u Hrvatskoj*, Sveučilišna naklada Liber et al., Zagreb, 1982, 3–381.
- KATARINA HORVAT–LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Ljevak, Zagreb, 2015.
- LUJO MARGETIĆ, *Loreto i Trsat*, *Croatia Christiana periodica*, 49 (2002), 79.
- CHRISTIAN NORBERG–SCHULZ, *Baroque Architecture*, Electa, Milano; Rizzoli, New York, 1986.
- ANĐELKO PEDIŠIĆ, *Loretski kult u Lopatincu i povijest njegovih oblikovnih koncepcija – problemi konzervatorsko–restauratorske interpretacije*, *Portal*, 6 (2015), 127–148.
- MILAN PELC, *Periodizacija hrvatske povijesti umjetnosti i klasicizam*, in: *Klasicizam u Hrvatskoj*, Zbornik radova znanstvenog skupa, (ed.) Irena Kraševac, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2016, 11–22.
- IVANA PRIJATELJ–PAVIČIĆ, *Loretske teme: novi podaci o štovanju loretske Bogorodice u likovnim umjetnostima na području „Ilirika“*, Vitagraf, Rijeka, 1994.
- PETAR PUHMAJER, ANA ŠKEVIN MIKULANDRA, *Crkva sv. Jurja na Bregu u Lopatincu: razvoj sklopa i podrijetlo stilskog rješenja*, *Peristil*, 57 (2014), 65–80.
- STAAL SINDING–LARSEN, *Some functional and iconographical aspects of the centralized church in the Italian Renaissance*, *Acta ad archaeologiam et atrium historiam pertinentia*, Institutum Romanum Norvegiae, Universitas Osloensis, 2 (1965), 203–252.
- DANKO ŠOUREK, *Loretska (Lauretanska) kapela uz crkvu Uznesenja bl. Djevice Marije u Varaždinu*, in: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina: 1209.–2009.* Zbornik radova sa znanstvenog skupa, (eds.) Miroslav Šicel, Slobodan Kaštela, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad, Grad Varaždin, Varaždinska županija, Varaždin, 2009, 687–704.
- MIROSLAV VANINO, *Isusovci i hrvatski narod*, I., Filozofsko–teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1969.
- RUDOLF WITTKOWER, *Art and architecture in Italy 1600–1750*, Yale University Press, Penguin (5th edition), 1982.

ARCHIVAL SOURCES

- Hrvatski državni arhiv, Zagreb, HR–HDA–1421, Arhiv mapa za Hrvatsku i Slavoniju, 1. Hrvatska i Slavonija, 2. Bjelovarsko–križevačka županija, 97. K.o. Hruškovica.
- Istražni radovi na kapeli Majke Božje Lauretanske u Pogančecu, dokumentacija Ministarstva kulture RH, Konzervatorski odjel u Zagrebu.
- Spomenica župe Preseka, dokumentacija Ministarstva kulture RH, Konzervatorski odjel u Zagrebu.
- Registar kulturnih dobara. Ministarstvo kulture RH. URL <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212>
- Zbirka fotografske dokumentacije, Foto–dokumentacija Ministarstva kulture RH, inv. br.: 15428; neg.: II–2854, neg. 25028–II

SUMMARY

Again “On Baroque Neo-Classicism in Pogančec”

The chapel of Our Lady of Loreto in Pogančec near Vrbovec was introduced into Croatian art history by Anđela Horvat with her 1960 article which presented the chapel as an example of Neo-Classicism, or late Baroque Neo-Classicism in architecture. Horvat paid special attention to its plan and spatial disposition with free-standing nave columns supporting the dome, which originally featured a lantern visible from the exterior, as well as to the similarly conceived presbytery with free-standing supports. The longitudinal succession of two centrally-planned vanes thus formed a specific spatial layout which distinguishes this chapel from other examples of contemporary ecclesiastical architecture, dominated by triple-nave longitudinal churches. The paper presents the circumstances of the commission and the construction of the church completed in 1780, in which important roles were played by the nobleman Antun Petričević after his return from the Seven Years' War, and the parish priest Mihovil Švagel. Its interior features Rococo altars. Around the middle of the 19th century the church was already poorly preserved, with significant damage reported on the dome and the lantern. Recent restoration of the church and its furnishings has continued since 1990. The paper discusses the architectural and stylistic features of the chapel in the context of late Baroque Neo-Classicism, as well as in the context of Lauretan churches and chapels. Such a complex spatial disposition cannot be found in any other example of Lauretan churches. The central baldachin-shaped section with columns and dome with a lantern is interpreted in relation to Marian iconography and materialization of the circle. The spatial impact of columns, which do not form a triple-nave concept of space, can be seen as reflections of Rainaldi's variant of Baroque Neo-Classicism deriving from high-Baroque Rome; the same applies for certain details of moulding. The original colour of the façade, now painted white, was late Baroque or Rococo in style, with pink or ochre half-columns and accentuated details of architectural decoration and sculpture. Wooden doors, column capitals and altars contain high-quality Rococo decorative elements. Therefore this church cannot be regarded only as an example of late Baroque Neo-Classicism, as interpreted by Anđela Horvat and later scholars, but as a complex example of a synthesis of diverse stylistic influences and architectural designs determined by Marian iconography.

Dr. sc. DUBRAVKA BOTICA (Zagreb, 1976.) diplomirala je germanistiku i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Na Odsjeku za povijest umjetnosti zaposlena je kao izvanredni profesor na Katedri za umjetnost renesanse i baroka. Glavni fokus istraživanja usmjeren je na hrvatsku umjetnost baroknog razdoblja u srednjoeuropskom kontekstu.

DUBRAVKA BOTICA, PhD (Zagreb, 1976) received her MA in German Language and Literature and Art History from the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb, where she teaches as Associate Professor. Her scholarly research focuses on Croatian Baroque art in central European context.

IVA BARKOVIĆ (Zagreb, 1988.) diplomirala je bibliotekarstvo i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Stručno osposobljavanje za rad odradila je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

IVA BARKOVIĆ (Zagreb, 1988) received her MA in Library Science and Art History from the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. She completed the traineeship programme at the National and University Library in Zagreb.